

Соколёнок

3/2016

май - июнь

Къарчыгъа

РЕСПУБЛИКАНЫ ЯШЛАР УЧУН ЭКИ АЙДА БИР ЧЫГЪАГЪАН ЖУРНАЛЫ

1 июнь - яшланы якълавну
Халкъара июню

Дөргелиде байрам

Ана тилге ва Дагъыстанны халкъ шаири Шейит - Ханум Алишева булан ёлугъувгъа багъышлангъан бу шатлы байрамны гъазирлеме де, обтгерме де этек чалып, енг чююрюп айлангъанланы ёлбашчысы Айшат Изиева – Дөргели юрт китапхананы башын тутгъан, Дагъыстан маданиятыны ат къазангъан къуллукъчусу.

Жаминатны эсделигине

10-нчу мартда Дагъыстан язывчуларыны къумукъ секциясыны гезикли ёлугъуву ытгерилди.

Сонг къумукъ халкъны сююмлю шаир кызы Жаминат Керимовагъа багъышлангъан эсделик ахшам ытгерилди.

Эсделик ахшамны гиришив сёз булан Дагъыстанны халкъ шаири Шейит-Ханум Алишева ачды. Ол Жаминат Керимованы поэзиясыны гъакъында сёйлей туруп, шаирге таза гъакъ юрекден ызю багъышлагъан чебер сатырларын охуду.

Сёз берилди белгили ва пагъмулу шаир Супиянат Мамаевагъа. Супиянат Мамаева Жаминат Керимованы

яратывчулугъу ва ону булангъы къурдашлыкъ аралыкълары гъакъында хабарлады.

Белгили шаир Агъмат Жачаев Жаминатны пагъмусу огъар анасыны сютю булан берилгенин, ону гъакъ юрекден язылгъан шиърулары охувчуну къайтып-къайтып охума борчлу эте деп эсгерди ва Ж. Керимовагъа багъышлап ызю язгъан шиърусун охуду.

Сонг шаирлер: Зулехи Атагишиева, Патимат Абукова, Дагъыстанны халкъ шаири Аминат Абдулманапова, шаир Багъавутдин Гъажиев де Ж. Керимованы таъсирли сююв лирикасы гъакъда хабарлады.

Ш. Алишева эсделик жыйынгъа гелгенлеге баракалла билдирди.

Россияны халкъ артисткасы Бурлият Эльмурзаева Жаминат Керимованы сёзлерине язылгъан йырланы йырлады.

Таргъу школаны муаллими Гулженнет Абдулманапова школада Жаминат Керимованы кабинетин ачылгъаны гъакъында айтды ва шаир булангъы ёлугъуларын эсгерди. Сонг Таргъу школаны охувчу яшлары Ж. Керимованы шиъруларын охудулар. Дагъыстанны маданиятыны ат къазангъан къуллукъчусу, Дёргели юрт китапхананы заведующийи Айшат Изиева да дёргелили охувчуланы Жаминат Керимова булан болгъан ёлугъуву гъакъда къужурлу хабарлады. Ёлугъувну ахырында дос - кърдашларыны атындан Жаминат Керимованы къызардашыны уланы Абдулмуслим Таркинский сёйледиди ва гелгенлеге баракалла берди. Таргъу школада Жаминатны кабинетин ачгъанына гъакъ юрекден разилигин билдирди.

А.Изиева

Парахатлыкъны йыры

Бизин Ватан – гёзел бав,
Балкъытагъан яшавну,
Тарыкъ тюгюл бизге дав,
Давну суймейбиз, давну.

Йыртгъычлардай ачыкъгъан
Дюнъя толгъан савутлар,
Адам оьлтюрме чыкъгъан
Нече тюрлю савут бар.

Дюнъягъа ашлыкъ етмей,
Ишсиз адамлар арта,
Тоюнмайгъан хортмадай
Бары затны дав юта.

Дав болмасын! Дав! Дав! Дав!
Яшасын гёзел яшав!
Дюнъяны яшнатагъан
Парахатлыкъгъа макътав!

Бизин Ватан – гёзел бав,
Балкъытагъан яшавну,
Тарыкъ тюгюл бизге дав,
Биз башламайбыз давну!

Бир терек гесилсе де,
Авруй бизин жаныбыз,
Душманыбыз давланы,
Биз бавланы яныбыз.

Къозум

Атайым яхшы атай,
Юртдан шагъаргъа гелген.
Тувгъан гюнюме савгъат
Этип бир къозу берген.

Бажив гелтирди къурчакъ,
Абай гелтирди минчакъ.
Айланамны толтургъан
Вая, нече оюнчакъ.

Къурчакъда тюгюл гъайым,
Минчакъда тюгюл гъайым,
Боз кёрпели бир арив
Къозу берген атайым!

Боз кёрпесин тазалап,
Тазалап, арив тарап,
Бантик этдим башына,
Сююндюрмеге къарап.

Абзарда, не орамда
Артымдан таймай къозу.
Къоз сындырып беремен,
Къоз ашап тоймай къозу.

Къолгъа уйренген къозу,
Гелип къолумну ялай.
Мени къытыгъым геле,
Къоз береми деп къарай.

Арив къозум, боз къозум,
Озью итден де къоркъмай
Алабайны алдында
Атыла бир, ойнакълай.

Атайым, къарап, айта:
– Къозу бергеним яхшы,
Къозу булан ойнаса,
Гёнгю ачыла яшны.

Арив къозум, боз къозум
Бир чаба артым булан,
Бара менден де озуп
Башында банты булан.

Къурчакълар гелтиргенлер
Савгъатгъа магъа бугюн,
Айта хатири къалып:
– Бу ярайгъан зат тюгюл!

Къурчакъгъа да бакъ, – дейлер,
Бир арив къурчакъ, – дейлер,
Къозусу булан ойнап,
Айрылмай къалгъан, гъейлер.

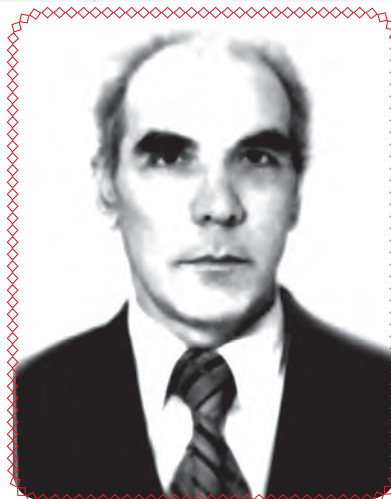
– Тарыкъ тюгюл къурчакълар,
Тарыкъ тюгюл минчакълар,
Къозулар алып гелсин
Тувгъан гюнюме халкълар.

Йыракъдагъы къумукълар – юрекдеге ювукълар

Бизин къумукъ не ерлерде яшаса да, къайда оьмюр сюрсе де, къумукълугъун тас этмеген. Къылыгъын да, хасиятын да, оьзденлигин де, халкъын сюювюн де, миллетине аминлигин де – инг сыйлы ва асыл васиятындай, аманатындай асырагъан, сакълагъан. Шолай къумукъланы бири белгили язывчу, шаир, алим Абас Дациев эди. Ол Темиркъазыкъ Осетияда къадим заманлардан берли яшагъан ва оьзюню эли-ватаны гъисаплагъан Гючук юртда тувгъан. О юртгъа Къызлар деп де айтыла.

Абас Дациев яшлар учун да, уллулар учун да кеп тюрлю асарлар язгъан.

Дёртлюклер

Мен къумукъман, къумукъман,
Къумукъ халкъгъа ювукъман!
Къумукъну душманына
Къара буздай сувукъман!

Къолда гючлю савут да бар,
Уста болдукъ давгъа да.
Юреклерде къоркъув да ёкъ,
Атыларбыз тавгъа да.

Давну башлай давлубаз
Халкъгъа жаза бермеге.
Давдан сонг халкъдан къачып,
Тешик тапмай гирмеге.

Кеп ойлашсанг, ойлар геле башынга,
Оьтген яшав гелип токътай къаршында.
Яшагъанынг болмагъандай гёрюне.
Юрюсенг сен, гъар абатда сюрюне.

Топуракъны йыфры

Ана топуракъ бизге
Аркъа таявдур даим.
Биз сав чакъы герекбиз
Этмеге ону гъайын.

Топуракъдан яралгъанбыз,
Къайтып шогъар гиребиз.
Дюнъялыкъда бир Аллагъ
Буюргъанны геребиз.

Топуракъ деп де айтып,
Юрютебиз давлар да.
Топуракъдан сююнуп,
Оьсдюребиз бавлар да.

Сюйме де топуракъны
Биз эпсиз кеп сюебиз.
Топуракъдан айрылсакъ,
Оьлер чакъы геребиз.

Топуракъ тойдурагъан
Элни де, адамны да.
Топуракъ къабул этмей
Терсни де, яманны да.

Топуракъгъа башгъа туююл,
Уьстюнде кимлер яшай.
Тек сюймей бир заман да
Халкъ болгъанны адаршай.

Парахат, шатлы яшав,
Рагъму, берекет, дослукъ
Топуракъгъа гелишли,
Шо заман бере токълукъ.

Топуракъны сюйме тарыкъ,
Ата-ананыдай къатты.
Топуракъ жавап берер,
Оьлчевю болмас, гъатта.

Ата – аналары сагыфасы

Пайдалы маълуматлар

Дёргели юрт китапхананы ёлбашчысы, муна узакъ йыллар къаныжаны булан чалышагъан, шо сыйлы къуллукъгъа объюню гъакъ сюювю булан берилген, бугюнгю бизин замандашыбыз – Айшат Изиева, Дагъыстан маданиятыны ат къазангъан къуллукъчусу деген атны тийишли къазангъан. Гъар-бир объюню ишинде, муратларына-хыялларына онча да олай уллу талаплар салгъан. Оланы уьстюнлю кюйде кюте чи, къайдан гюч де, къуват да, сабурлукъ да, саламатлыкъ да геле?! Къасткъылагъангъа Аллагъу Таала объю кёмек этегени, объю шабагъатлы ёлун ачагъанлыгъы герти.

(«Къарчыгъаны» атындан.)

Бугюнлерде Айшат Изиева Дёргели школаланы яшларын китапханада Абдурагъман Къазикъумухский язгъан «Эсделиклер» деген китабы булан таныш этди, арагъа салып ойлашды, гъариси овзлени ойларын-пикруларын айтды.

Китапханада Айшат гъазирлеген «Ислам» деген выставка булан да яшлар таныш болду, рази къалды.

Янгы китапланы буса, Имаева Ирайгъанат Абакаровна, 1-нчи номерли Дёргели мактапны муаллими, яшлагъа гёрсетди. Оланы гъакъында къысгъаракъ маълуматлар берди.

Тамазалар Сагъадулла Сагъадуллаев ва Абуосуп Магъамматов яшлагъа насигъатлар берди, динге байлавлу гъар тюрлю хабарлар айтдылар, яшавда гъар-бир затгъа тергевлю болмакъны, тазалыкъда ва гъалаллыкъда овзлени нечик тутма гереги гъакъда пайдалы лакъыр этдилер.

Айшат Изиеваны сиптечилиги булан китапхананы охувчулары уллу ругъанилени, алимлени, шайыхланы уьстюне де баралар. О да – яшлар учун агъамиятлы бир дарс.

*Дёргели юрт китапхананы охувчусу
Муталимова Хадижат*

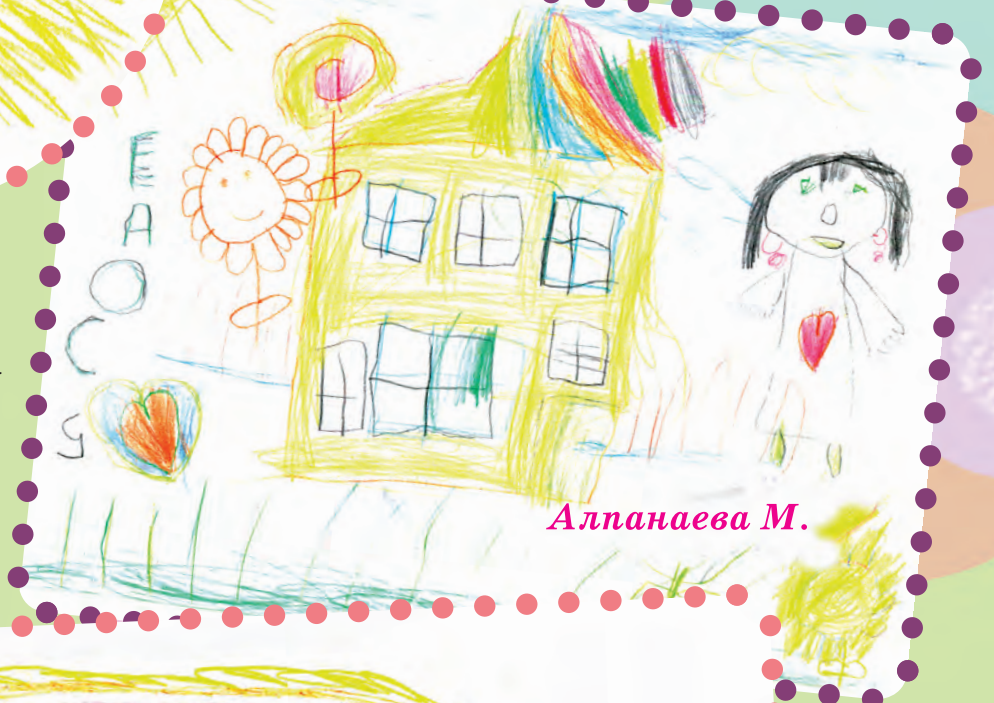

Аламатыны аламында

Хидриев М.

Дёргели юртну «Теремок» деген яшлар бавуну яшлары этген суратлар.

Алпанаева М.

Сулейманова Р.

Гъжиева Р.

Койчнев М.

Шугъайыбов А.

Найхаммарны гадислери Хиссинагчи фрагманчи фрагьци!

Женнетлени ачгьычы аналаны аякъ тюбюнде бола, тек не этерсен, кёплери шону гёрмей да къала.

Аллагьны разилиги – ата булан ананы разилигинде бола.

Аллагьны къзабы да – ата булан ананы къзабыны ичинде.

Герти бусурман болмас
Арагьыздан бирев де,
Оьзюне ёрайгьанны
Оьзгеге ёрамаса.

Герти бусурман шудур,
Шулай болур аны иши,
Не къоллары булан да,
Зарал этмейген гиши.

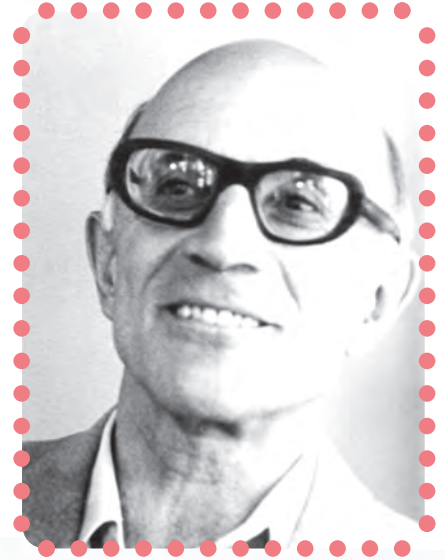
Эдеп деген гьайванда да боладыр,
Адамланы буса шонда ёкъ гьайы,
Иман деген алтмыш пайдан бирикген,
Эдеп буса, бола шону бир пайы.

ДАГЪЫСТАН ХАЛКЪЛАРЫНЫ АДАБИЯТЫНДАН

Дагъыстанно халкъ язвчусу
Магъамат-Расул Расулова-80 йаш

Дагъыстан халкъларыны тиллеринде биринчилей яшлар учун чыкъма башлагъан «Соколёнок» – «Къарчыгъа» журналланы инг биринчи баш редактору болуп чалышгъан бизин Магъамат-Расул. Яшлар учун да, уллулар учун да ажайып къужурлу, оьтесиз маъналы, терен тарбиялы хабарлар, повестьлер яза ва хыйлы китапланы есси. Ону асарлары оьзге тиллеге де гёчюрюлген. Белгили ва сююмлю язвчубузну шу сююнчлю агъвалаты булан къутлабыз

Гъабиб хоразны оьлтюрмеген

– Къара чы, мен нечик тюз ураман!
– деп макътана туруп, агъасы Гъабиб чыр башгъа къонгъан хоразгъа гёзлеп ура.

Окъ хоразны тёшюне тие. Хораз чырдан чюйре айланып тюше. Сонг хораз, къанатларын къагъа туруп, бир нече керен атыла да, еринде дёгереп оьле.

– Гъабиб, уялмаймысан сен?! Хани-

ча ажайны хоразын оьлтюрюп къойдунг чу. Токъта гъали этер сагъа ажай этерни. – Ханича ажай ва Ханича ажай! – деп къычыра Мурат. – Аста, не къычырасан! – деп, Гъабиб ону токътата.

– Муна, магъ ал мени окъ - жаямны, оьзюнге бермен, сагъадыр, Ханича ажайгъа хоразны мен оьлтюрмеди дерсен, яхшы?

Ханича, Мурат оьзюне къычырагъанны эшитип, терезесин ачып:

– Мурат, сен магъа къычырдынгмы? – деп сорай.

– Ханича ажай, мен сагъа билмей къычыргъан эдим. Мен: «Сени хоразынгны Гъабиб «оьлтюрмеди» деп айтмагъа сюйген эдим.

– Ким оьлтюрдю дагъы мени хоразымны?

– Билмеймен. Гъабибни окъ - жаясы да ёкъ. Хораз оьлгендокъ, Гъабиб оьзюню окъ - жаясын магъа савгъат этип къойду, – дей огъар Мурат.

АЛТЫН ЮЛДУЗ

9 МАЯ - ДЕНЬ П

Бир базаргюн Муратны атасыны янына ону булан фронтда бирге болгъан къурдашы геле. Мурат, къонакъны тѣшюнде йыртыллап турагъан юлдузну гѣрюп:

– Агъав, бу алтын юлдузму?
– деп сорай.

– Дюр, мени къоччагъым, дюр.

– Ким берди ону сагъа?

– Бизин Совет гъукумат берди.

– Не саялы берди ону?

– Кѣп тезде мен душманлар булан ябушгъаным саялы.

– Мен уллу болгъанда магъа да берерми экен шолай юлдуз?

– Ёкъ, Мурат, сагъа шулай юлдуз тарыкъ болмажакъ.

– Нечиги тарыкъ болажакъ дагъы?

– Муна шулайы тарыкъ болажакъ, – деп атасыны къонагъы, столдагъы газетни ачып, ондагъы сураты чыкыгъан адамны тѣшюндеги Социалист Загъматны Игитини юлдузун гѣрсетген.

Даргитилден Солтанбек Солтанбеков гѣчюрген

МЕНИ ХАЛКЪЫМ

Ал заманда бу янлагъа,
Йибергендей тузакъгъа.
Бизге гелме тюшдю энни,
Яшав къурма узакъгъа.

Сувукъ десенг, сувукъ ойнай,
Гъар-бир санынг сызлатып.
Къойма сююп сав дюнъясын,
Даимликге бузлатып.

Май айлар да битип къала,
Уюкъ чечмей аякъдан.
Къайтыв ёкъну да билгенбиз,
Бизге савда бу якъдан.

Гъайт, къумугъум, асил миллет,
Кёп миллетни аягъан.
Къумукъ тюзюню ятгъа пайлап,
Сибирлерде турагъан.

Нече тюрлю къыйын гюнлер,
Тюшген бизге гёрмеге.
Сибирлерде тюшерми экен,
Бизге жанлар бермеге?

Яшасакъ да, биз сувукъда,
Сизге юрек сувумагъан!
Дагъыстангъа сюювюбюз
Тамурларда къурумагъан!

Төдйт, кыумузгум

Ата-ана, агъа-ини, кыызардаш,
Яшавунгда лап да биринчи ёлдаш.
Сав дюньяны, айлансанг да гече-гюн,
Дагъы болмас адамгъа ювукъ къардаш.

Агъа-ини, бир-бирине сёйлемей,
Сыйдан тайгъан, абур-рагъму гёрюнмей.
Яшавубуз алгъа бармай тирелген,
Намус – кылыкъ арабызда юрюлмей.

Къайда къалгъан, Айгъазини уългюсю,
Намус-ягъны савутдай юрютеген?
Гюнлер етсе, арабызда тарыкълы,
«Гъайт!» дегенде «вайт!» деп чабып етеген?

Билмей къалдыкъ бу гюнлени етгенин,
Йыллар гетди ай чакъы да гёрюнмей.
Бу яшавгъа тергев берип къарасанг,
Шу деп айтар гюнлер бизге гёрюнмей.

Абур этмей ата булан анагъа,
Янгызлыкъда балаларын оьсдюрген.
Мени халкъым, мени азиз миллетим,
Бу уьмметге неге булай гюн етген?

Къардаш халкъларыбызны адабиятындан

Модрик Магымут

САРИ ПЛАШ

Сафарны атасы Мурадны сари плашы бар. Ол ону шагъаргъа барагъанда бир де гиймеген. Денгизни ичинде Къаранаплы ташлар деген бурав уруп нап чыгъарагъан ер бар. Сафарны атасы онда ишлей. Ол ишге барагъанда плашны илмекден алып, кагъызгъа чырмап, къолтугъуна да къысдырып гете. Атасы плашны иште, елли, толпанлы, янгурлу гюн гиегенни Сафаргъа, анасы айтгъан. Атасы Къаранаплы ташлардан къайтар гюнюн гъаман сабурсуз къаравуллай. Школадан геливюнде ол эшикни артындагъы илмекге къарай, плаш илинип болмаса, атасы къайтмагъанын биле, плаш илинип болса, Сафар сююнмекликден, эшикни теберип ачып, уйге чаба. Къолларын яйып токътагъан атасыны къучагъына сыйына. Ол атасына:

– Мен плашны кёп сюемен! – дей.

– Неге?

– Ол илинип болса, сен уйде экени билемен, – дей. Мурад, къычырып кюлеп, уланын къучакълай ва оьбе. Атасы къайтагъан гюн елли, янгурлу буса, яш уйге пашман къайта, неге тюгюл Къаранаплы ташлардан олай гюн бирев де уйлери не къайтмайлар. Сафар ону яхшы англай эди. Амма бир гюн чакъ нечакъгы да

арюв гюн эди. Атасы да къайтма герек гюн эди. Школадан гелип Сафар илмекге къарап мунгайды. Плаш илинмеген, демек атасы гелмеген. Бу гезик ол «атам» деп шат къачырмажакъ.

– Атам неге гелмеген? – деп, анасындан сорады.

– Не билейим, яшым, тангалагъа кългъандыр. Эртенинде Сафар дагъы да плашны еринде гърмеди. Анасы да ойлу, пашман олтургъан.

Яш дагъы да:

– Атам неге къайтмай? – деп анасындан сорай.

– Билмеймен балам, мени де ичимбушуп тура, – дей анасы. Шолай уьч гюн гетди. Плаш ёкъ. Уьйге къайтып Сафар анасын итив ура туруп тапды. Бу гезик ол бир зат да сорамады. Атасы гъали де къайтмагъанны англады. Анасы огъар атасы авруп кългъанын айтды.

– Атам авруй?! Огъар денгизде ким къарай дагъы?

– Докторлар къарай.

– Къайда ятгъан ол?

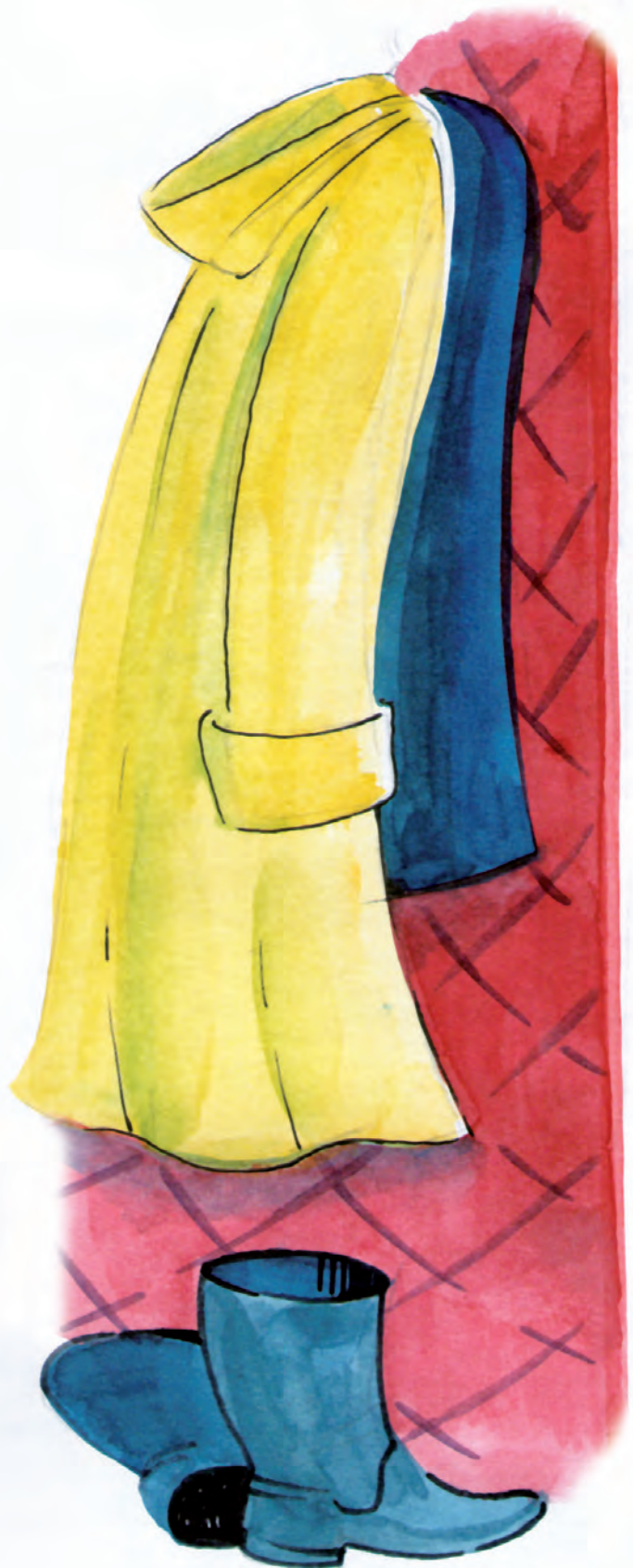
– Больницада.

Сафар тамаша болду. Къаранаплы ташларда уьйлер, машинлер барны ол биле эди. Больница буса ону ол эсине де гелмей эди. Йыракъдагъы нап чыгъарагъан буравайда атасы авруп кълалып, скорый помощ ону больницагъа алып гетгенни анасы Сафаргъа айтды.

– Нечик скорый помощ? Шагъардагъы йимикми? Кълкысында кызыл ярыгъы да бармы? – деп, Сафар анасына суалланы явдуруп къойду.

– Дюр балам, дюр, – деп, анасы жавапланды.

Гъар гюн школадан къайтагъанда Сафар илмекге къарай. Арадан уьч гюн гетип, ол плашны гърдю, сюнмеклигинден «Атам!» деп кычырып, уьйню эшигин теберип ачды, уьйню ичин излеп чыкъды, тамаша болду, атасы ёкъ. Мунгайды. Портфелин столну уьстюне атды. Бирден, ичиндеги уьйню эшиги ачылды. Анасы бар-

магъын авзуна тийдирип, аста булан:

– Тссе... къавгъалама яшым, атанг юхлай, – деди.

Сафар сюнмекден оьзюне ер тапмай, атасы къачан уянажагъын сабурсуз кюйде гёзлеме башлады.

Шейит-Ханумну таржумасы

Мени Дагъыстаным!

ОЪЗ ЭЛИНГНИ УЪЙРЕН

Яшлар, сиз Дагъыстанны географиясында не билесиз? «Дагъыстан» деген сёз «Тав уълкеси» – деген маънаны бере буса да, онда Темиркъязыкъ Дагъыстан ва денгиз бой тюзлюклер де бар. Гёк Каспий денгиз де ону ягъаларын чая.

Дагъыстанда оъзлени алдына «инг» деген белгилевюч сёзню салмагъа ярайгъан ерлер аз тюгюл. Бу макъаламда мен сизге оланы бир нечелерини гъакъында къысгъача айтмагъа сюемен.

Сулакъ къысыкъ – бу янгыз Дагъыстанда тюгюл, савлай дюньяда да инг терен къысыкъланы бириси. Америкадагъы Колорадо къысыкъдан эсе, муну теренлиги 100 керен артыкъ. Къысыкъны генглиги 30 - дан 300 метрге, теренлиги буса, 1900 метрге этише.

Базардюзи – Дагъыстанны инг бийик тавбашы, денгизден 4466 метр оърде, Ахты районда.

Къуруш – савлай Европада инг бийикдеги юрт. Шалбуздагны къыбла сыртында, денгизден 2500 метр оърде ерлешген.

Дербент – Россияда инг бырынгъы шагъарланы бириси. Кавказ тавланы Каспий денгизге лап ювукъ ягъа-

сында тигилген. Бырынгъы алыш-беришчилени туюе кериванлары Европадан Азиягъа багъып ва къайтып оьтеген шагъар болгъан.

Шагъарны тезги беклиги Нарын-Къала бугюнлер де тарихи - археология эсделик санала.

Терек – Дагъыстанны инг уллу, кёп сувлу оьзени, Къызлар ва Бабаюрт районланы топуракъларындан оьтюп, Каспий денгизге тёгюле.

Раддени макъар тереги – оьрдеги Гунибни темиркъязыкъ тав сыртларында оьсеген лап бырынгъы оьсюмлюк, табиятны сийрек аламаты. Дюньяда шо терек бары нечесе миллион йыллар бола. Ону ботаник Радде (1831 – 1903 й.) оьр Гунибде тапгъан. Терекге рус алимни аты кьоюлгъан.

Раддени макъар тереги Дахадаев, Кули, Чарода, Агъул, Совет, Рутул районларда ёлугъа.

Чечен атав – Каспий денгизни Дагъыстанны топурагъына гиреген боюнда лап уллу атав, узунлугъу 30, генглиги 5 километр.

Революциядан алдын онда пачаны туснакълары сакълангъан. Осетин халкъны уллу шаири Коста Хетагуров шо туснакъда тургъан.

И. Магъамматов

ЧЕЧЕГЕН ЁММАКЪЛАР

Тангда къанатын къагъа.
«Танг болгъан, тур!» – дей сагъа,
Тангдай къызыл кекелли,
Ким биле шо не экенни?

* * *

Кёкде, сиривлер йимик,
Ари-бери гёчелер,
Къойчусу ёкъ багъагъан
Не гюнлер, не гечелер.

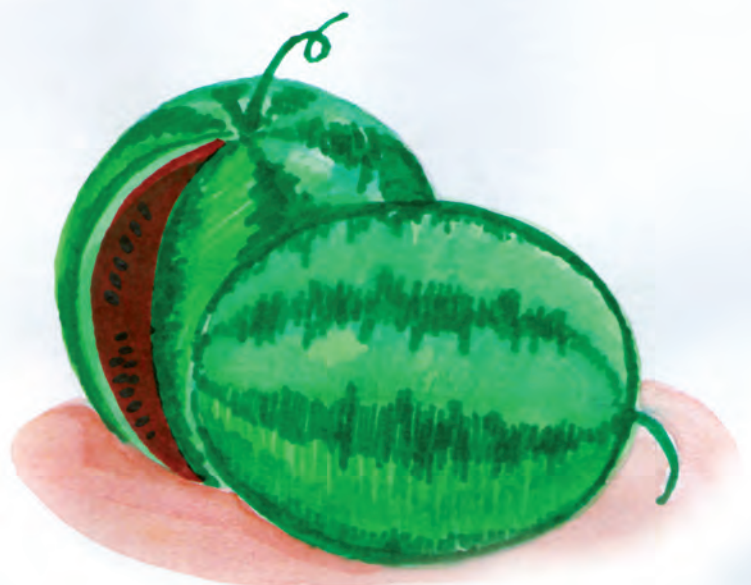

Тек бир-бирде ёкъ болуп,
Къала, кёклени ташлап,
Шолар недир, ким биле,
Ким айтма болар башлап?

* * *

Чертгенлер билер сырын,
Къысгъан эшитер йырын,
Хытанда обсеген зат,
Обссе, сыймай къучакъгъа,
Сонг иш болар бичакъгъа.

Ажай тепсиге салар,
Яшлар аралап алар,
Келле чыгъар тилгенде,
Ашажакъсыз – билгенде.

Айтмавлар

Темирчини кьоллары алтын, халкъ
йырчыны сёзлери алтын.

Эки гёлекни бир этген, бир гёлекни ёкъ
этген.

Палчы болма, пегъливанчы бол.

Юзню ярты-юрту билгинче, бирни
яхшы бил.

Ине булан кьюю кьазгъандай.

Жыйнакълы озар, жыйнакъсыз
чарыгъын тозар.

Алмасны алмас булан гесер.

Тюз чыр авмас.

Сиз билемсиз?

Гъайран гъюнерли яш

Китайда чыгъагъан «Хубай жибао» деген газет язагъан кюйде, озьюне он бир йыл болагъан китаилы яш къулакълары булан гъарпланы охумагъа, кагъызгъа нечик сурат этилгенни билмеге бола. Бир хыйлы заман тренировка этген сонг шо яш 66 белгини билмеге, 6 тюрлю тюсюю айырмагъа, гъатта кагъызгъа чырмалгъан гъарпланы охумагъа бажарагъан болгъан, шо кагъызны да темир яшикге салгъан болгъанлар. Ондан къайры да яш озьюню ата-анасыны бавурлары, оьпкелери, ичеклери, юреклери не формада, нечик оьлчевлерде экенни айтып берген. Врачлар тергеп къарагъанда, яш айтагъан затлар барысы да герти болуп чыкыгъан.

Лап да уллу терек

Дюньяда инг де оьмюрге уллу терек Японияны Якусима деген атавунда оьсеген кедр. Огъар гъали 7200 йыл бола, базыкълыгъы 16 метр бар.

Инг къысгъа алфавит

Гавайя деген пачалыкъны алфавитинде 5 созукъ аваз тюгюл ёкъ. Шо дюньяда инг де къысгъа алфавит гысаплана.

Ингилисли адам – ону аты Джон Боуринг (1792-1872 й й.), эки юз тил биле болгъан, юз тилде буса, чалт сёйлемеге де уьйренген.

Италиялы Каспар Мезофанти (1774-1849 йй.) 114 тюрлю тил биле болгъан. Уьстевюне, ол 72 диалектни де уьйренген. Гъали Францияда яшайгъан Жорж Шмидт 30 тилде сёйлей ва таржума эте.

Тамаша сырлы табиат

Эмчи табиат

Жие

Къайсыбыз да яйда жие салып чай ичме кѣп сѳебиз. Къышда буса жие мурапа, жие компот нече де татывлу бола.

Медицинада жиени емишлери ва къуругъан чайыры къоллана. Халкъ буса тезден берли жиени саптакъларын, янгы чыгъып гелеген япыракъларын бир-бир аврувлагъа къаршы къоллай. Жиеде кѣп глюкоза, витамин А, В, витамин В¹, С, Р. бар. Жиеден кѣп арив жем, повидло, компот, мурапа этелер.

Бир-бир аччы дарманланы ичме тюшгенде, жиени сувун шекер булан къайнатып къошалар. Тамакълары авруйгъан адамгъа жиени суву бек пайдалы. Сувукъ тийген адамгъа да жие сув бек асувлу. О адамны иссилигин де басылта. Жиени саптакълары къайнагъан сувну ичсе, бувунлары авруйгъан адамгъа кѣмек эте. Янгы чыгъып гелеген жие япыракъланы, сютде къайнатып, сарилик аврув булан авруйгъан адамгъа да берелер. Адамны бир ери къанаса, жиени япырагъын ябушдуралар. Шо къанны токътатмагъа кѣмек эте.

Молла Насрутдин айтган

Бир гюн эртен Молланы хоншусу огъар: «Яхари, Молла, сизин уйде бу гече бир къавгъа бар эди, бир уллу аваз да болду», – деген. Молла: «Къатын булан къалмагъалым бар эди. Къатыным ачувланып, анамны батгъычдан салып, йыгъып йиберген». Хоншусу: «Ананг батгъычдан тюшген булан олай уллу аваз этеми?» – деген. Молла: «Анамны ичинде мен де бар эдим», – деген.

Моллагъа адамлар: «Къыяматгюн къачан болар?» – деп сорай. Молла: «Къайсы къыяматгюн?! – дей. Олар: «Къыяматгюн нече бар?» – дей. Молла: «Эки бар, – дей. Бири – къатыны обльмек – гиччи къыяматгюн, экинчиси – эри обльмек – уллу къыяматгюн», – дей.

Молла, биревлени сёзюне тынглап, бир эрши къатын ала. Эртенине молла гийинип къыргъа чыкъмагъа гъазир болагъанда, къатыны гелип: «Къайынланы къайсыларына гёрюнейим, къайсыларына гёрюнмейим?» – деп сорагъанда, Молла: «Къайсыларына сюе бусанг гёрюн, тек магъа гёрюнме», – деген.

Молланы яш заманында огъар бирев: «Сен уллумусан яда сени бириси къардашынг уллуму?» – деп сорагъан. Молла: «Анам гетген йыл къардашынг сенден бир йылгъа уллу дей эди, шогъар гёре бу йыл экибиз де бир тенг болма герекбиз».

Ахтар! Изле! Тап!

Башгъа-башгъа пачалыкъланы тах ессилери озлени тажларын алышдырып къойгъанлар: – раджа, шейх, король, пача. Озлени оз тажларын тапма олагъа кёмек этигиз. «Приключения Никиты» деген журналдан.

Агъачлыкъны яйлагъында

I- нчи точканы 27-нчисине ерли гъызып къошсанг, не бола-
жагъын гёрежексен.

17
18
19

16

12

11

13

14

9

10

15

8

5

7

6

21

3

4

20

2

22

26

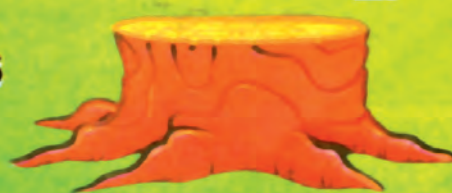
24

27

1

23

25

Алырман, алырман

Бу оюнду ойнайганда яшлар эки тенг командалагъа бөлүнөп, тизилелер. Командаланы аралыгъы 9-10 метр. Тизилгенлер кьолларын бек тутуп токътайлар. Биринчи командадан биринчиси чыгъып:

– Алырман, алырман! – деп кычыра.

Экинчи командадан бир яш:

– Алдырдым, – деп жавап бере.

Биринчи командадан сорай:

– Атгъа бичен?

Экинчи командадан:

– Салдырдым.

Биринчи командадан:

– Атны есси?

Экинчи командадан:

– Ким герек?

Биринчи командадан:

– Тап-тап-тап,

(Бир яшны атын айтып) – ... деген нарт герек.

Оьзлени командасындан шо аты айтылгъан яш чыгъып, биринчи командадагъы яшланы кьолларын айырма башлай (бир - биринден айырылгъан эки де яшны оьзлени командасына алып геле). Эгер айырып болмаса, оьзю биринчи командагъа кьошула.

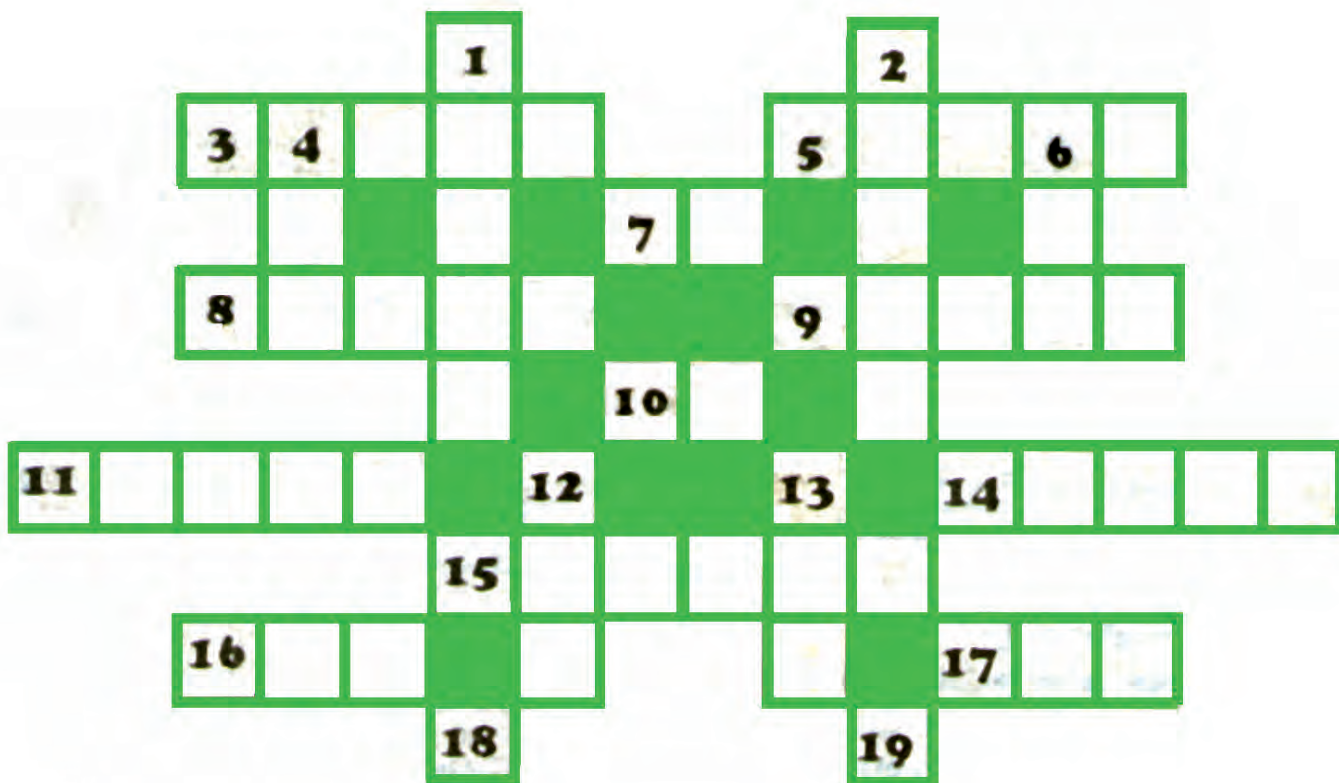
Оюнду ахырына таба къайсы якъ (команда) кёп болса, шо якъ оза, ута.

Кроссворд

Орден тюпге: 1. Гёзлерден сонг геле. 2. Къатынгишиге яшыртгъын айтылагъан ат. 4. Волга озенни бутагъы. 6. Увакъ. 12. Гамишлер кёп ятагъан ер. 13. Айланы бириси. 18. Алфавитни алтынчы гъарпы. 19. Къумукъ алфавитде бар, рус алфавитде ёкъ гъарп.

Солдан онггъа: 3. Санав. 5. Къумачны бичегенде къоллана. 7. Нота. 8. Опуракъ жувагъанда къоллана. 9. Къатынлар къулакъларына тагъа. 10. Йылны вакътиси. 11. Дагъыстандагъы юрт. 14. Уъй жан. 15. Акъкъа-тыкъ. 16. Сыйпалмай къалса бола. 17. Дюнъяда топуракъдан эсе шо кёп.

Тизген Исманат Солтанова,
Уъчгент.

Соколёнок

ISSN0206 - 7943

Къарчыгъа

3/2016

май - июнь

Иллюстрированный детский журнал.
Издается один раз в два месяца.

Учредитель :
Правительство Республики Дагестан.

Журнал зарегистрирован федеральной
службой по надзору в сфере связи и
массовых коммуникаций.
Регистр. номер ПИ №ТУ5-0020
от 21 мая 2009 г.

Издается с января 1980 г.

Главный редактор
Мурад Ахмедов

Редколлегия:
Ш.Алишева (ред. выпуска)
П.Абдуллаева
А.Абдуллатипов
С.Алиев
Т.Зургалова (отв. секретарь)

Худ. редактор З.Даганов
Тех.редактор Т. Лузина
Художник З. Даганов
Фотография обложки З. Даганов

Дата выхода в свет 20.06.2016г.
Тираж 1028 экз.
Заказ № 81

Типография: ООО «Издательство «Феникс
пресс».
Адрес типографии: 367018, РД, г. Махачкала,
ул. Петра I, 61.

Редакция и издатель: Государственное
бюджетное учреждение Республики
Дагестан «Редакция республиканских
литературных журналов «Соколенок» и
«Литературный Дагестан».

Адрес редакции и издателя: 367025,
РД, г. Махачкала, ул. Даниялова, 55.

Кумыкский язык.

Индекс: на год - 63339,
на полугодие - 73904.

Цена свободная.

